

El gaèlic irlandès

Carla Ferrerós Pagès

Resum

En aquest text fem una breu descripció d'algunes qüestions relacionades amb la llengua irlandesa, parlada a l'illa d'Irlanda. Fem referència a aspectes generals com ara la filiació, el nombre de locutors o l'estatus jurídic i de facto que té als diferents territoris administratius on és parlat. També descrivim molt breument alguns aspectes tipològics, la majoria dels quals són compartits amb les altres llengües del grup goidèlic de la família celta.

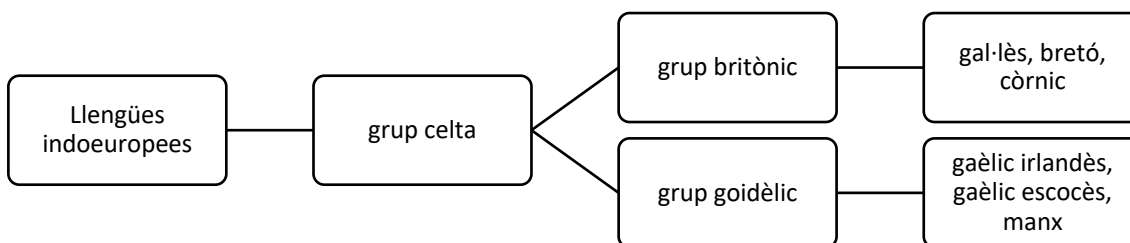
Paraules clau

Gaèlic irlandès, grup goidèlic, llengua subordinada, reconeixement oficial, tipologia

Introducció

El gaèlic irlandès o, simplement, irlandès, és la llengua pròpia de l'illa d'Irlanda, i és anomenat *gaeilge* en aquesta llengua. L'illa d'Irlanda està formada per la República d'Irlanda i Irlanda del Nord i, juntament amb d'altres illes com la de Man i la de Gran Bretanya, forma part de l'arxipèlag de les illes Britàniques. Cinc sisenes parts de l'illa estan ocupades per la República d'Irlanda, i una sisena part, la que anomenen Irlanda del Nord, forma part del Regne Unit de la Gran Bretanya i Irlanda del Nord.

El gaèlic irlandès és una llengua indoeuropea com el català. Dins de la família indoeuropea l'irlandès forma part del grup celta, i, encara dins d'aquest grup, s'inclou en un subgrup anomenat goidèlic, juntament amb el gaèlic escocès i el manx, que són dues llengües amb les quals està estretament relacionat.

Pel que fa a les llengües goidèliques, el gaèlic escocès, com veurem que passa amb l'irlandès, es considera en perill de substitució, i és parlat a Escòcia per unes seixanta mil persones. El manx és parlat a l'illa de Man, al mar d'Irlanda; es considera extingida però des dels anys seixanta del segle passat s'han dut a terme alguns intents de revitalització.

A banda del gaèlic escocès i del manx, el gaèlic irlandès també està emparentat, encara que amb més distància, amb tres llengües més (el gal·lès, el bretó i el còrnic) que formen un altre subgrup. Les dues primeres són considerades amenaçades. El gal·lès és parlat per unes sis-centes mil persones a Gal·les, on té estatus de cooficialitat. El bretó és parlat a l'oest de la Bretanya, dins de l'estat francès, per unes cinc-centes mil persones. El còrnic, que és parlat a Cornualles, també és una llengua considerada extingida però actualment és objecte de certs esforços de revitalització.

Totes les llengües celtes, com hem vist, estan amenaçades, en perill de substitució o pràcticament extingides. L'irlandès, igual que una de les llengües que li és més propera, el gaèlic escocès, es troba en perill de substitució lingüística a favor de l'anglès: actualment té aproximadament cinquanta mil parlants, la majoria dels quals viuen a la part més occidental de l'illa, a les zones de parla irlandesa que s'anomenen *gaeltachtaí*. Malgrat el nombre de parlants que hem donat, cal tenir en compte que hi ha força més persones que l'entenen i fins i tot que la poden parlar tot i que no la tinguin com a llengua habitual, ja que és una llengua ensenyada de manera obligatòria i regular a les escoles.

El gaèlic irlandès està format per varietats dialectals parlades en diferents àrees que componen la *gaeltacht*. Aquest mot irlandès fa referència a aquelles regions en què es reconeix institucionalment que el gaèlic hi és la llengua predominant per sobre de l'anglès, és a dir, aquelles àrees en què l'irlandès encara és transmès intergeneracionalment. En aquestes zones la política lingüística promoguda pel govern té certes particularitats, i això és així des de la creació de l'estat irlandès el primer quart del segle XX. No obstant això, la superfície que ocupen aquestes regions és molt petita en comparació amb la superfície total de l'illa, i cal tenir en compte, a més, que fins i tot a la *gaeltacht* l'irlandès viu un procés de substitució important per part de la llengua d'ús dominant, l'anglès.

Les varietats dialectals que formen el gaèlic irlandès són el connacht, el donegal i el munster-leinster. Malgrat que hi ha certa variació fonètica, morfològica i lèxica, totes tres varietats són intercomprensibles entre si. També hi ha una varietat estàndard anomenada *An Caighdeán Oifigiúil*, la composició de la qual va anar en paral·lel a la creació d'una ortografia unificada per a l'irlandès. La varietat estàndard, transcrita amb les normes ortogràfiques que acabem de mencionar, és la que es fa servir en les produccions escrites en l'actualitat i és la que s'ensenya a les escoles. Aquesta varietat no es correspon a cap dels dialectes transmesos intergeneracionalment, i per això només és parlada per qui ha après la llengua a l'escola com a segona llengua.

Quant a l'escriptura, de les llengües cèltiques l'irlandès és la que conserva testimonis escrits més antics: destaquen les inscripcions ogàmiques, que daten dels s.V -VI, que van ser realitzades a Irlanda meridional i a Gal·les meridional per escriure en irlandès. Aquesta escriptura consisteix en una sèrie de línies horitzontals que surten d'una línia vertical en diferents direccions, i té un origen alfabètic. L'ús del sistema ogàmic era eminentment epigràfic; es feia servir, sobretot, en inscripcions breus en pedra, i se'n conserven al voltant de 300. Actualment, totes les llengües celtes s'escriuen en alfabet llatí. L'irlandès va adoptar 18 lletres d'aquest alfabet. En la versió de l'alfabet llatí

utilitzat per transcriure l'irlandès les vocals *i* i *e* es fan servir per assenyalar que una consonant és palatalitzada, i les vocals *a*, *o*, *u* per assenyalar la no palatalització.

Estatus jurídic i *de facto*

L'irlandès és reconegut per la Constitució de la República d'Irlanda, i, de fet, té estatus d'oficialitat des de l'any 1922, que va ser l'any de la independència del país, que llavors es va anomenar Estat Lliure Irlandès. La constitució irlandesa actual, aprovada l'any 1937, doncs, reconeix l'irlandès com la primera llengua oficial del país, juntament amb l'anglès. També és una llengua oficial a la unió europea des de l'any 2007, tot i que en certs espais se n'ha d'anunciar l'ús anticipadament perquè els altres membres puguin disposar d'interpretació simultània. També té un cert reconeixement, en aquest cas com a llengua minoritària, a l'àrea d'Irlanda del Nord, que forma part del Regne Unit. On té més presència pública institucional és a l'estat d'Irlanda. En aquest estat l'irlandès també es fa servir com a llengua principal en alguns diaris, revistes i mitjans de comunicació audiovisuals, tant en emissores de ràdio com en una corporació de canals de televisió anomenada anomenat Teilifís na Gaeilge. Aquesta llengua també té presència en el sistema educatiu: tal com hem avançat més amunt, és ensenyada com a matèria obligatòria des de primària a les escoles irlandeses.

Tot i l'estatus d'oficialitat i la protecció institucional de què gaudeix, el gaèlic irlandès és una llengua clarament amenaçada: si prenem en consideració dades només de la República d'Irlanda, és a dir, si no tenim en compte els parlants d'Irlanda del Nord (que, d'altra banda, no farien variar gaire els nombres que presentem), només el 3% dels habitants afirmen que és la seva primera llengua; prop d'un 40% d'irlandesos de més de 3 anys (és a dir, més d'un milió i mig de persones) saben parlar irlandès, però només un 1,8% de persones el fan servir fora del sistema educatiu.¹

El fet que aquesta llengua tingui un nombre baix de parlants i sigui una llengua minoritzada respecte de l'anglès té orígens al segle XIX. Fins a aquest moment, l'irlandès havia estat la llengua principal dels territoris que constitueixen l'illa d'Irlanda. Però en aquest segle es van produir una sèrie d'esdeveniments que van fer que el gaèlic irlandès anés perdent parlants a favor de l'anglès, i aquest procés d'abandonament de la llengua va anar acompanyat de decisions que van afectar-ne la presència pública. Així, al llarg del s.XIX es va anar introduint de manera progressiva l'anglès en el sistema educatiu, i fins i tot es va arribar a prohibir l'ensenyament de l'irlandès a partir de 1831. Ja en aquell moment la vitalitat de la llengua era més elevada en les classes socials més pobres, la població veia en l'irlandès un símbol de pobresa i de manca de poder i, en canvi, l'anglès era percebut com la llengua de poder, del comerç i de la indústria. Paral·lelament, va ser en aquests mateixos anys que es van produir les grans migracions d'aquesta població més pobre, derivades del període de la fam de la patata, fet que va fer disminuir dràsticament la població de parla irlandesa a l'illa cap a Gran Bretanya i cap als Estats

---

¹ Aquestes dades són extretes de: Ó Ceallaigh, T.J.; Dhonnabháin, Á.N. (2015). Reawakening the Irish Language through the Irish Education System: Challenges and Priorities. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 8(2): 179-198.

Units d'Amèrica (de fet es calcula que als Estats Units, a començament de segle XXI encara hi ha uns vint mil parlants de gaèlic irlandès).²

Va ser a començament del segle XX, i just abans de la creació de l'estat irlandès, que aquesta llengua va començar a viure un procés de reconeixement institucional. A partir de 1904 es va autoritzar la implantació de programes bilingües a les escoles en zones de parla irlandesa, i aquests canvis van incrementar a partir de 1922, amb la fundació de l'Estat Lliure Irlandès, moment a partir del qual es va implantar un sistema d'immersió lingüística obligatori. L'estatus de la llengua també es va confirmar a la constitució actual l'any 1937. Tot i així, i malgrat la presència que té en el sistema educatiu i el reconeixement constitucional, hi ha hagut un progressiu abandonament de l'ús i de la transmissió de la llengua, fins i tot en les zones tradicionalment de parla irlandesa. És per això que en els darrers anys les autoritats han reforçat les polítiques de manteniment i revitalització. Aquests intents de revitalització lingüística, de fet, no són pas exclusius dels nostres temps: ja des de començament de segle XX, és a dir, des del desenvolupament de l'estat irlandès el 1922, hi ha hagut iniciatives en aquest sentit. Aquests intents de revitalització sempre han tingut com a justificació principal la identitat nacional: els arguments a favor de la inclusió d'aquesta llengua en el sistema educatiu es basen en l'afirmació que l'irlandès és un element essencial de la identitat irlandesa, i és un element indestruïble d'altres manifestacions culturals.

Trets tipològics

Des d'un punt de vista tipològic, l'irlandès té unes característiques semblants a les de les altres llengües que conformen el grup goidèlic de la família celta. Pel que fa a les qüestions fonètiques, l'irlandès té deu vocals (cinc vocals, amb distinció entre vocals llargues i vocals breus). Quant a l'accent, l'irlandès és una llengua d'accent fix, i la síl·laba tònica sempre està situada en posició inicial de paraula. Pel que fa al consonantisme, aquesta llengua presenta una característica particular present també en les altres llengües celtes, i és que certes consonants pateixen mutacions que estan condicionades per la morfologia. En irlandès, per exemple, algunes condicions morfològiques fan que les consonants oclusives inicials dels mots esdevinguin consonants fricatives, com veiem en l'exemple següent: la paraula *Pádraig* que significa 'Patrick' està encapçalada per l'oclusiva bilabial sorda [p], i aquest so esdevé una fricativa [f] si la paraula va precedida per la partícula que indica vocatiu, tal com veiem a l'exemple a *a Phádraig* 'vocatiu de Patrick'. Com es mostra amb els exemples que acabem de reproduir, aquestes mutacions consonàntiques es reflecteixen en l'escriptura.

Pel que fa a la morfologia, els noms de l'irlandès tenen distinció de gènere i de nombre, i els processos de formació de plural a partir dels mots en singular són molt irregulars. L'irlandès també té restes d'un sistema de casos en noms, articles i pronoms personals. D'aquests casos, actualment se'n conserven dos: el nominatiu (singular i plural) i el genitiu (en singular). Les preposicions tenen flexió de persona, i el verb té flexió de persona, temps i mode. Pel que fa a qüestions sintàctiques, l'ordre no marcat en les oracions simples és verb, subjecte i objecte (VSO), i en els sintagmes nominals el nom

---

² Aquestes dades són extretes de MLA Language Map Data Center (2006-2010).

precedeix l'adjectiu i els complements. En irlandès hi ha dos verbs copulatius: *is* per a les construccions que expressen relacions d'identitat i *tá* per assenyalar localització en l'espai o en el temps. Les construccions que denoten possessió també es formen amb el verb *tá* (en irlandès, una oració com *Tinc el llibre* es diu d'una manera semblant a *El llibre és en mi*).

Referències

Endangered language Project. <https://endangeredlanguages.com/lang/3437> (data de consulta: abril de 2022)

Glottolog. Spoken L1 language Irish. <https://glottolog.org/resource/languoid/id/iris1253> (data de consulta: abril de 2022)

MLA Language Map Data Center (2006-2010). https://apps.mla.org/map_data_results&mode=lang_tops&SRVY_YEAR=2010&lang_id=635 (data de consulta: abril de 2022)

Moreno Cabrera, J.C. (2003) *El universo de las lenguas*. Clasificación, denominación, situación, tipología, historia y bibliografía de las lenguas. Editorial Castalia

Ó Ceallaigh, T.J.; Dhonnabháin, Á.N. (2015). Reawakening the Irish Language through the Irish Education System: Challenges and Priorities. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 8(2): 179-198.

Russell, P. (1995). *An introduction to Celtic Languages*, Longman, Londres.

World Atlas of Language Structures. <https://wals.info/feature/81A#3/49.27/16.17> (data de consulta: abril de 2022)